

INVESTIGAȚII HERMENEUTICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ÎN ROMÂNIA

Alina ȘAVGA

Universitatea de Stat din Moldova

Prezentul studiu este consacrat analizei evolutive a cercetărilor privind interpretarea dreptului prin prisma hermeneuticii în spațiul Republicii Moldova și în cel al României. Starea actuală a investigațiilor hermeneutice în Republica Moldova și în România este determinată de posibila nedorință de a explora un domeniu nou prea sofisticat sau, totuși, de inutilitatea metodei propuse. Astfel, interpretarea dreptului este abordată ca proces, autorii evidențiind în mod special metodele și procedeele de interpretare, fără a fi pe larg elucidate natura, esența interpretării, rolul și semnificația ei pentru doctrină și practică.

Cuvinte-cheie: *cunoaștere și interpretare în drept, hermeneutică juridică, metode și competențe de interpretare, accente axeologice, tratament diferențiat, practică neuniformă.*

EVOLUTION OF HERMENEUTICAL INVESTIGATIONS IN MOLDOVA AND IN ROMANIA

This study is devoted to analysis of research on the evolutionary interpretation of the law through the hermeneutics space in the Republic of Moldova and in Romania. The current status of the hermeneutical investigations in Moldova and Romania is due to the potential reluctance to explore a new area or too sophisticated, however, the futility of the proposed method. The interpretation of the law is approached as a process, in particular highlighting the authors methods and processes of interpretation, without extensively elucidated the nature, substance interpretation of the role and its significance to the doctrine and practice.

Keywords: *knowledge and interpretation of law, legal hermeneutics, methods and skills of interpretation, axeologic accents, differentiated treatment, uniform practice.*

Fără a pretinde la o abordare exhaustivă a problematicii privind interpretarea dreptului prin prisma hermeneuticii în spațiul Republicii Moldova și în cel al României, vreau să aduc la cunoștința cititorului succintele mele reflecții asupra acestui subiect, dat fiind că în activitatea cotidiană în calitate de cadru didactic, dar și de practician – avocat, în permanență sunt pusă în fața necesității de a interpreta corect normele de drept.

La etapa actuală, atât legislația Republicii Moldova, cât și cea a României este afectată de suprareglementări detaliate, în dese cazuri contradictorii și grăbite, forțate de tendința de integrare europeană. În context, are loc o interpenetrare a ordinilor juridice naționale cu cele internaționale și comunitare, fapt ce dezorientază legiuitorul în procesul de elaborare a cadrului normativ, dar și specialiștii practicieni în procesul de interpretare și aplicare corectă a legislației. Cele mai mari dificultăți se întâlnesc în redactarea hotărârilor judecătorești, care, de la caz la caz, în mod diferențiat interpretează conținutul normelor legale, practica judecătorească devenind astfel una neuniformă. Depășirea lacunelor este o problemă a interpretării prin aplicarea analogiei legii sau analogiei dreptului și cel abilitat să o facă este judecătorul, atunci când i se prezintă spre rezolvare un caz pentru care nu există o normă potrivită [1, p.8].

Această abordare trebuie dezvoltată în contextul actual reformator din Republica Moldova și aceasta cu atât mai mult că Codul civil al RM [13] în art.5 interzice instanței de judecată să refuze înfăptuirea justiției pe motiv că norma juridică lipsește sau este neclară, punând la îndemâna acesteia analogia legii și analogia dreptului. Ar fi lipsit de raționalitate ca judecătorul să nu acorde celui care i s-a adresat protecție, așteptând ca legiuitorul să intervină, numai pentru ca prin inacțiunea sa să nu încalce principiul separației puterilor, acesta încălcând însă principiul accesului la justiție [14, p.33]. Cu atât mai mult că prin activitatea de interpretare judecătorul nu se va substitui legiuitorului, ci doar va contribui la asigurarea realizării drepturilor și intereselor legitime ale omului.

În mod cert, această revizuire a competenței de interpretare nu trebuie să ducă la o altă extremă: cea a arbitrarului judecătorec, care poate fi înlăturat prin profesionalismul judecătorilor, prin independența lor, dar și prin posibilitatea atacării hotărârilor judecătorești în ordine de apel și de recurs atât în fața instanțelor judecătorești naționale, cât și în fața Curții Europene a Drepturilor Omului [1, p.21]. Judecătorii au un dublu instinct social: unul care derivă din funcția lor coagulantă, deoarece servesc idealului de justiție individuală (având darul suprem de a uni în mod real membrii societății), iar altul care decurge din natura lor profund umană, din proximitatea păcatului, din buna autoînțelegere, aceea a propriei lor făpturi umane failibile.

Deși Republica Moldova și România în repetate rânduri au fost condamnate la Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru interpretarea și aplicarea neuniformă a legii, fapt ce duce la tratamentul diferențiat al justițiabililor, până în prezent practicienii rămân a fi în mare dificultate la acest capitol, dictată de mai multe determinante cu caracter obiectiv și subiectiv.

Întâi de toate, situația creată poate fi condiționată de faptul că majoritatea studiilor ce țin de interpretarea dreptului, existente la moment în Republica Moldova și în România, prezintă doar niște încercări de a utiliza și generaliza experiența juridică în acest domeniu, fără însă a se pătrunde în esența lucrurilor.

Deși lucrările științifice din acest spațiu postsovietic se prezintă aparent ca fiind pur teoretice, în cadrul lor se fac mai mult tentative de a se apela la unicul criteriu al adevărului – la practică, autorii păstrând o respectuoasă atitudine față de teorie. Pornind de la utilitatea și oportunitatea practică a interpretării dreptului, autorii au reușit să reevalueze unele postulate ale dreptului, care timp îndelungat în literatura din perioada regimurilor totalitare nu au fost supuse criticii, fiind considerate dogme veșnice [2, p.6].

În prezent, doctrina și jurisprudența sunt orientate spre a promova o poziție de mijloc pentru cel abilitat cu aplicarea dreptului, păstrându-se anumite libertăți de interpretare, care însă nu se pot reduce la o simplă deducție. Plecând de la texte, el trebuie să urmeze conținutul lor și în același timp să urce până la a percepe intenția de care s-a călăuzit legiuitorul la elaborarea lor. Astfel, scopul urmărit de legiuitor contează mai mult decât litera legii. Însă, dincolo de spiritul legii, interpretul trebuie să se inspire din finalitatea Dreptului, din ideile fundamentale ce stau la baza lui [1, p.22].

În literatura de specialitate din Republica Moldova, dar și din România, interpretarea dreptului este abordată ca proces, autorii evidențiind în mod special metodele și procedeele de interpretare, fără a fi pe larg elucidate natura, esența interpretării, rolul și semnificația ei pentru doctrină și practică. În ceea ce privește interpretarea ca rezultat al acestui proces, cercetările au fost reduse doar la examinarea schematică a interpretării ad-litteram, extensive și restrictive [1, p.6-7].

În acest context, coautorii studiului didactic *Controverse teoretice și aspecte practice ale interpretării dreptului* (care vede lumina tiparului în anul 2005 la Chișinău), prof. Elena Aramă din Republica Moldova și Iuliana Savu din România, subliniază necesitatea abordării nu doar a aspectului extensiv în știința dreptului, ce ține de cunoașterea unor noi domenii, ci în primul rând a aspectului intensiv, de profunzime, de reevaluare conceptuală a unor chestiuni deja abordate, dar neepuizate definitiv sau a căror elucidare în trecut a plătit tribut ideologiei totalitare [1, p.5].

Problemele vizând interpretarea dreptului și-au găsit reflectare în manualele de teorie generală a dreptului elaborate de autori atât din Republica Moldova, cum ar fi: Boris Negru [42], Gheorghe Avornic [5], Elena Aramă [5], Grigorii Feodorov [49], Dumitru Baltag [6], Andrei Negru [43], cât și din România: Ioan Ceterchi și Momcilo Luburici [8], Ion Craiovan [16], Gh.Lupu [35], Maria Dvoracek [18], Nicolae Popa [44], Adam Popescu [45], Sofia Popescu [46], Mircea Djuvara [17], Genoveva Vrabie [47], Gheorghe Bobos [7], Dan Ciobanu [9], Radu Motică [36], Gheorghe Mihai [37] etc.

În Republica Moldova studii hermeneutice propriu-zise în domeniul interpretării dreptului nu au fost realizate, iar cele ce tangențiază cu acest subiect rezumându-se la analiza unor repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului [4], precum și la abordarea filosofică.

O încercare îndrăznească în sensul de a promova hermeneutica juridică a fost întreprinsă de către cadrele didactice de la Catedra Teoria și Istoria Dreptului a Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova (Elena Aramă, Boris Negru, Rodica Ciobanu), care în perioada anilor 2010-2013 au intenționat să suplinească Curricula universitară cu un nou curs teoretic la Studiile de Masterat (Ciclul II) – *Hermeneutica Juridică*, pe care au prezentat-o drept măiestrie juridică supremă ce îmbină știința, arta și cultura juridică, fiind un indice prioritar al calității activității profesionale a juristului. Conform programului elaborat, spre atenția auditoriului au fost propuse mai multe concepte, teorii privind natura interpretării hermeneutice, legiferarea și implicația practică a acesteia, suplinirea lacunelor de drept ș.a.

Cu siguranță, a fost o încercare nobile, dar fără de mare succes, dat fiind că atitudinea teoreticienilor și a practicienilor față de această metodă de interpretare a normelor de drept rămâne a fi îndoielnică. Se obișnuiește totuși de a apela la metodele clasice de interpretare a legislației, precum sunt: metoda logică, istorică, gramaticală, teleologică etc.

Astfel, autorii din Republica Moldova nu operează cu termenul „hermeneutică”, pe care îl găsesc prea sofisticat pentru percepere, evitând să-l utilizeze în cadrul analizei formelor și tehnicilor de interpretare a

dreptului. O astfel de atitudine este motivată, printre altele, de resimțirea unei suspecte labilități în ce privește obiectul, structura conceptuală și metodele folosite. Dizgrația este întreținută, în plus, de frecvența etalare a unui limbaj ambiguu, greu perceptibil, adesea contradictoriu din perspectiva exigențelor privind coerența și raționalitatea.

În aspect practic, abordarea hermeneutică ar putea fi extinsă nu doar asupra interpretării normelor de drept, ci și asupra altor fenomene de natură juridică, inclusiv asupra textelor actelor juridice (contractelor), cum ar fi, de exemplu, prevederile art.725-732 din Codul civil al Republicii Moldova, care descriu principiile interpretării contractului, factorii care influențează interpretarea contractului ș.a.

Conform prevederilor alin.(2) art.725 C.civ. RM, contractul se interpretează după intenția comună a părților, fără a se limita la sensul literal al termenilor utilizați. Deci, termenilor folosiți în contract poate să le fie dat un sens diferit atât de sensul literal, cât și de sensul pe care o persoană rezonabilă l-ar fi atribuit termenilor în măsura în care aceasta a fost voința comună a ambelor părți ale contractului la momentul încheierii acestuia. Importanța practică a acestui principiu nu trebuie supraestimată, deoarece părțile foarte rar vor folosi termenii într-un sens diferit de sensul pe care îl au de obicei. Plus la aceasta, trebuie de avut în vedere că partea care pretinde că părțile au atribuit un sens diferit termenilor, în caz de litigiu, va avea mari dificultăți în a demonstra că cealaltă parte a avut intenția pretinsă la momentul încheierii contractului [15, p.332].

Pentru determinarea faptului dacă părțile au avut o intenție comună și, dacă da, atunci care a fost intenția, trebuie să se țină cont de toate circumstanțele relevante ale cazului, cele mai importante dintre care sunt enumerate în art.726 C.civ. RM, și anume: natura contractului, circumstanțele în care a fost încheiat, interpretarea care este dată acestuia de către părți sau care poate fi dedusă din comportamentul lor de până la și de după încheierea contractului, precum și de uzanțe.

Dacă se va stabili că una dintre părți a avut intenția ca contractul să aibă un anumit conținut și, la momentul încheierii contractului, cealaltă parte nu putea să nu știe despre intenția primei părți, contractul trebuie să fie interpretat în sensul pe care l-a avut în vedere prima parte.

În cazul în care intenția comună nu va putea fi determinată, termenilor contractului trebuie să li se atribuie sensul pe care o persoană rezonabilă similară părților contractului (spre exemplu, cu aceleași cunoștințe lingvistice, abilități tehnice sau experiență) l-ar atribui termenilor în circumstanțe similare.

Lista criteriilor pe care trebuie să le folosească instanța judecătorească în cazul în care nu a putut determina intenția comună a părților în baza termenilor folosiți de către părți nu este exhaustivă și instanța va putea folosi și alte criterii care, în conformitate cu circumstanțele cazului, vor fi considerate că reflectă voința comună a părților. Spre exemplu, instanța va putea să țină cont de negocierile preliminare dintre părți, de natura și scopul contractului, de practicile stabilite între părți, de sensul acordat termenilor și expresiilor în sfera de activitate respectivă și de interpretările pe care clauzele similare le-au primit anterior. Trebuie de asemenea să se țină cont și de regulile cu privire la bună-credință și echitate [15, p.333].

Primii pași, dar încă nesiguri, în promovarea cercetărilor hermeneutice pe teritoriul Republicii Moldova sunt făcuți de către specialiștii antrenați în alte domenii decât dreptul, și anume: filosofi, lingviști, jurnaliști etc.

Recent, Institutul de Cercetări Filologice și Interculturale (ICFI) și Facultatea de Litere din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova au organizat Colocviul Internațional aniversar (ediția a X-a) – Franco-polifonia 2015 „Interculturalitatea și hermeneutica prin prisma lingvisticii, literaturii, traducerii și comunicării”.

În parteneriat cu universitățile Nouvelle Sorbonne Paris 3, „Ștefan cel Mare” din Suceava, „Feira de Santana” din Brazilia și în colaborare cu Agenția Universitară a Francofoniei, Ambasada Franței și Alianța Franceză din Moldova, manifestarea a avut loc pe data de 27 martie 2015.

Ideea fundamentală a colocviului: *Hermeneutica este limba comună a timpurilor noastre*; ea reliefează spațiul intelectual și cultural al epocii noastre relativiste postmoderne. Caracterul contrastiv și polimorf al hermeneuticii impune dominația interpretării într-o lume multipolară în care nu există fapte, ci doar interpretări, pentru că ființele umane trăiesc drama insurmontabilă a sensului, pentru a cărui percepere depun eforturi susținute; sensul însă este mereu extensibil grație caracterului interpretativ al existenței noastre empirice. Comprehensiunea, categorie esențială a hermeneuticii, este și însemnul primordial al modului de a fi al ființei umane. Dar Logosul uman (rațiunea și limbajul) nu este apt să pătrundă în esența acestui mod, fiind situat dincolo de granițele inteligenței. Acesta se limitează să-l indice, să-l exprime, să-l semnifice, să-l interpreteze. Complementând Realitatea, hermeneutica instaurează o nouă ordine de funcționalitate antropologică – transcendența Realului, acesta fiind reprezentat, interpretat, analizat, explicat, elucidat prin semne/simboluri percepute ca reprezentând Realul [31, p.7].

La acest eveniment au participat profesori din peste 34 de instituții de învățământ superior și de cercetare din 14 țări ale lumii, precum Franța, Belgia, Italia, Spania, Brazilia, Polonia, Turcia, Rusia, Ucraina, Letonia, Camerun, Coasta de Fildeș, inclusiv din 10 universități din România și 8 din Republica Moldova. Personalități notorii din numeroase țări și-au adus contribuția la abordarea opticii hermeneutice a interculturalității prin comunicări care s-au dovedit a fi variate și originale.

În sesiunea inaugurală au conferențiat distinși invitați, precum: Sanda-Maria Ardeleanu, prof.univ., DHC, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, deputat; Philippe Loubière, dr., traducător, jurnalist, Universitatea Nouvelle Sorbonne Paris 3, Franța; Alexandru Laurențiu Cohal, dr., profesor asociat la Universitatea din Pavia, Italia ș.a. Universitatea Liberă Internațională din Moldova a fost reprezentată de Ana Guțu, prim-vice-rector, Elena Prus, dr.hab., director al Institutului de Cercetări Filologice și Interculturale (ICFI); Victor Untilă, dr., vicedirector al ICFI, Ludmila Hometkovski, decanul Facultății de Litere, Ion Manole, prof.univ., dr.hab., Gh. Rîbacov, șef Catedră Filologie Romanică, dl Jérémie PETIT, prim-consilier al Ambasadei Franței, dl Roman Kwiatkowski, director al Antenei AUF, Chișinău, dl Emmanuel Skoulios, director al Alianței Franceze din Moldova.

Atelierele de dezbateri în cadrul Colocviului au avut următoarele arii de cercetare, centrate pe conceptele *interculturalitate* și *hermeneutică*:

- ✓ Interculturalitatea și provocările hermeneutice;
- ✓ Valori lingvistice convenționale și spontaneitatea spiritului interpretativ;
- ✓ Literatura – manifestări ale comprehensiunii și interpretării textuale;
- ✓ Traducerea: parcurs(uri) și/sau comuniune hermeneutică;
- ✓ Cercul hermeneutic (trei abilități (*subtilitas*): *subtilitas intelligendi*, *subtilitas explicandi*, *subtilitas applicandi*) și didactica limbilor-culturi;
- ✓ Mass-media, comunicarea, artele și capcanele hermeneuticii [32].

Fiind un eveniment de talie internațională, limbile de comunicare în cadrul Colocviului au fost franceza, româna, engleza, italiana, spaniola și rusa [19].

În România, domeniul interpretării dreptului, inclusiv prin prisma hermeneuticii, este mult mai explorat decât în Republica Moldova, fiind publicate mai multe studii cu caracter monografic, precum și inițiată editarea publicațiilor periodice în domeniu.

Deși invocarea hermeneuticii se face în mai multe feluri, oscilând între supralicitare epistemică, prețuire și respect – pe de o parte, neîncredere, ostilitate și dispreț – pe de alta, totuși pondere preponderentă are prima.

Simpatia este întreținută, în bună parte, de promisiunea unei posibilități lipsite de constrângeri, unde interpretul jusează nestingherit la întâlnirea cu textul. Reclamarea competenței interpretive, adică a privilegiului de a negocia sensul „corect” întrevăzut de autor în propria sa operă, conferă hermeneuticii o aură cât se poate de onorabilă. Aceasta este amplificată și de asocierea unor nume rezonante ale filosofilor recente, care au investit încredere și interes în promisiunile noii discipline. Cu toate acestea, legitimitatea „științifică” a hermeneuticii este pusă încă la îndoială, câtă vreme propria tradiție vorbește despre o anume „neșezare” atât sub aspectul domeniului de referință, cât și al perspectivelor de abordare.

Până la Revoluția din 1989, în doctrina din România nu s-a făcut o analiză temeinică a problemelor teoretice privind interpretarea dreptului, unele aspecte ale acestei problematice fiind tangențial relevate în lucrarea aparținând Anei Naschitz și Inei Fodor cu privire la practica judecătorească [41], iar în 1964 a fost tradusă în limba română monografia autorului ungar Imre Szabo, care în mare măsură urma aceeași linie de abordare a tematicii interpretării dreptului ca și autorii sovietici [2, p.5].

La etapa actuală, interpretarea este supusă unei analize mai detaliate în lucrarea filosofului-jurist și logician român Gheorghe Mihai *Fundamentele dreptului*, care vede lumina tiparului în anul 2003, la editura All Beck din București [38]. Deși foarte valoroasă, monografia prof. Gheorghe Mihai nu epuizează în totalitate subiectul interpretării, în lucrare acordându-se un spațiu larg pentru abordarea problemelor de logică privind argumentarea și interpretarea dreptului.

Merită o atenție specială și lucrarea autorului Mihail-Constantin Eremia *Interpretarea juridică*, apărută în 1998 la editura All Beck din București [21]. M-C. Eremia a fost primul dintre autorii români care a abordat fenomenul interpretării prin prisma legăturii dintre interpretarea legislativă și cea judecătorească, deși a făcut acest lucru foarte concis, doar prin punctarea unor teze.

În ce privește promovarea studiilor hermeneutice pe teritoriul României, urmează a fi remarcată și contribuția prof. universitar Valerius M. Ciucă, doctor, de la Facultatea de Drept a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (1990-2006), profesor asociat la Université du Littoral Côte d’Opale (LAB. RII) (2006), judecător la Tribunalul Uniunii Europene (2007-2011), coordonator al publicației *Eseuri de hermeneutică juridică, vol.I*, care vede lumina tiparului la Iași, în anul 2002 [10], fiind elaborată de un colectiv de autori: Alin D. Codruț, Roman Le Corre, Carla-Carmina Cozma, Nadia Dariescu, Sorin Dima, Maria Dumitru, Radu Mogoș, Ioana Moiescu, Liviu Popa, Tudor Safta-Romano, Oana Zaharia-Lefter. În același timp, este și autor al studiilor: *O introducere în hermeneutica organică a dreptului privat comparat, vol.I* [11] și *Lecții introductive de hermeneutică juridică* [12].

Prof. Valerius M. Ciucă este de părere că între religie, filosofie și drept există o atât de inextricabilă legătură, încât cunoașterea profundă a domeniului juridic este aproape îngrădită celui neinițiat în tainele celorlalte domenii ale spiritului. Acest fapt este cu atât mai evident cu cât, potrivit tradiției jusnaturaliste, care a culminat cu afirmarea exponențială a drepturilor fundamentale ale omului, spiritul universalist al unei esențiale laturi a dreptului a devenit o realitate de necontestat.

Pentru a explica motivele ce au determinat ruptura dintre drept și științele sociale „auxiliare”, cum le numesc unii filosofi în domeniul dreptului, profesorul Ciucă a declarat că „în esență, profesioniștii dreptului au devenit mai circumspecți față de aceste științe în acele perioade de instrumentare ideologică a lor; astfel, ele n-au mai prezentat garanții de „științificitate”, de validitate ineluctabilă a propozițiilor lor; pe cale de consecință, judecătorii de peste tot, oameni care sunt obsedați de certitudini, pentru a nu invoca aici ideea de adevăr, s-au detașat de afirmațiile deseori fălacioase ale unor teorii sociale. Nu cred ca le-au ignorat; pur și simplu, le-au tratat cu mai multă rezervă, căutând justificări pur pozitivistice pentru propriile lor concepte, viziuni, construcții judiciare. După dispariția marilor ideologii totalizante (proces care a început prin anii 70 ai sec. XX), o asemenea rezervă este nu doar nejustificată, ea este chiar perdantă. Desigur, marile viziuni macrosociale dominante vor rămâne actuale.”

Și în continuare Valerius M. Ciucă accentuează că domeniul dreptului este unul atât de proteic, încât nimeni n-ar putea să scrie o carte de „inventologie” juridică fără să cadă în păcatul mândriei. Gânditorii români pot propune metode hermeneutice, pot pune accente de ordin interpretativ, pot schematiza inginerii sociale, pot glosa pe marginea textelor importante, pot articula metodologii de lucru pentru diverse subdomenii juridice etc., dar tratarea *ex novo* a unui sistem, care are *deja* organicitatea sa, apare a fi ceva prometeic, în spiritul lui furtiv. Valerius M. Ciucă visa la altceva – la o hermeneutică mai adaptată acestei căutări a sensului real al textelor normative controversate. El a avut fericirea de a porni odiseea căutării alături de oameni foarte pasionați, în cadrul celor două școli ieșene (școala exegetică după metoda postglosatorilor și școala dreptului organic). Punând în operă, pe de o parte, metodele vechi, scolastice, dar atât de pasionante prin proba concretă a apropierei de idealul Rațiunii și, pe de altă parte, spiritul contemporan, neorenascentist și neoenciclopedist, el a reușit să ilustreze tendințele noeticii juridice actuale. A procedat astfel, neprometeic, pentru a evita capcana noutății facile, poate chiar înșelătoare, al cărei raționament de bază este posibil să fi fost de foarte mult timp descoperit, fie de înaintașii noștri, fie de alți creatori de norme care, între timp, probabil i-au și „patentat” ineficiența socială. Compromiterea normelor sociale, chiar și în planul minor al interpretării, este gravă, deoarece atentează la pacea socială, la încrederea în drept și justiție și la arta regală a hermeneuticii juridice [48].

Apogeul cercetărilor hermeneutice în România este marcat de apariția în anul 2005 la București a două studii monografice: *Cunoaștere și interpretare în drept. Accente axeologice* (autor Ioan Humă) [22] și *Hermeneutică juridică* (autor George Lăzăroiu) [33], care prezintă o sinteză a opiniilor doctrinare vis-à-vis de interpretarea dreptului, expuse în conținutul studiului sub aspect evolutiv, pornind de la gânditorii lumii antice Socrate, Platon, Cicero și până la sintezele lui Durkheim, Goffman, O'Neill, Rawls.

O atenție aparte merită publicațiile periodice apărute sub tutela Facultății de Filosofie și Științe Sociale-Politice a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, care în cadrul său întrunește mai multe subdiviziuni preocupate direct sau tangențial de cercetări în domeniul teoriei interpretării, al hermeneuticii.

Astfel, în anul 2000 este înființat Centrul de Cercetări „Seminarul de Logică discursivă, Teoria argumentării și Retorică” care în parteneriat cu: Communalis - Communication and Natural Logic International Society (Milton N. Campos), Centre de Recherches Sémiologiques de l’Université de Neuchâtel (Jean-Blaise Grize, Denis Miéville), Centre Européen pour l’Etude de l’Argumentation de la Université Libre de Bruxelles

(Michel Meyer), The International Society for the Study of Argumentation de la Universiteit van Amsterdam (Frans van Eemeren), LERASS Laboratoire d'Études et de Recherches Appliquées en Sciences Sociales Université Paul Sabatier (Viviane Couzinet, Robert Boure, Stefan Bratosin), Association française de psychologie politique Université de Caen (Alexandre Dorna) inițiază și dezvoltă schimburi de publicații, stagii de cercetare, editarea unor publicații în comun, participări la colocvii, conferințe, congrese între parteneri.

Începând cu anul 2002, sub egida Seminarului apare revista anuală „Argumentum”, pe paginile căreia sunt reflectate cele mai importante rezultate din activitatea de cercetare a membrilor și colaboratorilor, cuprinse în articole originale ce privesc marile probleme ale logicii discursive, teoriei argumentării, oratoriei clasice și moderne. Revista apare în limbile română, engleză și franceză.

În anul 2000 își face apariția revista anuală „Hermeneia”, publicată la editura Fundației Academice „AXIS”. Deși este o revistă de studii și cercetări hermeneutice, teoria artei și criticism, aceasta cuprinde articole ce țin și de alte domenii (filosofie practică, filosofie morală, politică și juridică) în cazul în care acestea pot fi justificate ca interpretări filosofice. Revista are două secțiuni: Filosofie și Interpretare și Interpretarea Fenomenului Artistic, precum și o secțiune Recenzii de carte.

Primele numere ale revistei au fost dedicate specialmente problematicii interpretării, fapt evident din titlul acestora: nr.1/2000 *Sub semnul interpretării* [23]; nr.2-3/2001-2002 *Metaforă și interpretare* [24]; nr.4/2003-2004 *Metodă și interpretare* [25]; nr.5/2005 *Foucault și jocurile interpretării*[26]; nr.6/2006 *Interpretarea fenomenului social* [27]; nr.7/2007 *Artă și interpretare* [28]; nr.9/2009 *Semn și interpretare* [29]; nr.10/2010 *Viață și interpretare* [30].

De asemenea, în cadrul Facultății de Filosofie își desfășoară activitatea Centrul de Hermeneutică, Fenomenologie și Filosofie Practică, care, începând cu anul 2009, editează revista bianuală „Meta: Studii în Hermeneutică, Fenomenologie și Filosofie Practică”, pe paginile căreia sunt publicate rezultatele cercetărilor în domeniile hermeneuticii, fenomenologiei și al filosofiei practice, indiferent de orientarea sau opinia filosofică a autorului. Revista cuprinde și articole din istoria filosofiei, filosofia moralei și a politicii, filosofia religiei, estetică, drept. Limbile de publicare sunt franceza, engleza, germana, spaniola și italiana. O pondere deosebită în abordarea hermeneutică a interpretării dreptului au primele ediții ale revistei: nr.1 – Hermeneutical Truth [39] și nr.2 – Justice and Conflict of Norms [40].

În anul 2010 își face apariția revista semestrială „Agathos” [20], care urmărește scopul de a dezvolta o platformă sănătoasă și edificatoare pentru discuții și colaborare între filosofi și cercetători antrenați în alte discipline academice. Agathos-ul intenționează să devină un forum interdisciplinar pentru dezbateri pe probleme reale, fundamentale, și de viață a condiției umane și societății umane. Intenționând să stimuleze dialogul între cercetătorii din diverse regiuni de pe glob, propune abordări hermeneutice în diverse domenii: filosofie, literatură, lingvistică, arte, istorie, educație, religie, psihologie, sociologie, științe politice și drept.

În România își desfășoară activitatea și Centrul Academic de Studii Hermeneutice „Lumina Taborului” sub conducerea președintelui Radu George SERAFIM. Curios este faptul că, conform raportului Serviciului Român de Informații (SRI), secretarul Comisiei de istorie din cadrul Centrului, Florin Stoenescu, face parte din Marea Lojă Națională din România, aparținând Lojei „Calea Inimii”. În context, poziția SRI înclină spre a susține că Marea Lojă Națională din România este o creație a serviciilor secrete ruse realizată cu sprijinul direct al criptocomuniștilor români [34].

Deși numeroase, dar nesistematizate, cercetările hermeneutice în Republica Moldova și în România lasă loc pentru investigații în continuare. Multiple chestiuni vizând interpretarea hermeneutică a normelor de drept rămân a fi neelucidate, altele constituind până în prezent obiectul unor controverse, din care în mod natural se evidențiază necesitatea imperioasă de a elabora lucrări de teorie a interpretării. Acestea vor cumula și experiența organelor abilitate să interpreteze dreptul, a practicienilor, astfel contribuind la soluționarea unor probleme practice în procesul edificării statului de drept.

Într-un final, se impune ca firească întrebarea: starea actuală a investigațiilor hermeneutice în Republica Moldova și în România este determinată de nedorința de a explora un domeniu nou prea sofisticat sau, totuși, de inutilitatea metodei propuse?

Bibliografie:

1. ARAMĂ, E. *Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului*. Chișinău: CEP USM, 2009. 210 p.
2. ARAMĂ, E., SAVU, Iu. *Controverse teoretice și aspecte practice ale interpretării dreptului*. Chișinău: CEP USM, 2005. 169 p.

3. ARAMĂ, E. (în coautorat cu AVORNIC, Gh., NEGRU, B., COSTAȘ, R.). *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Cartier Juridic, 2004. 656 p.
4. ARAMĂ, E., CIOBANU, R. *Metodologia dreptului. Sinteze pentru seminar*. Chișinău: CEP USM, 2011. 163 p.
5. AVORNIC, Gh. *Tratat de teoria generală a statului și dreptului. Vol I*. Chișinău: CEP USM, 2009. 440 p.; *Tratat de teoria generală a statului și dreptului. Vol II*. Chișinău: CEP USM, 2009. 576 p.
6. BALTAG, D., GUȚU, A. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Editura Academiei de Poliție „Ștefan cel Mare”, 2002. 336 p.
7. BOBOȘ, GH. *Teoria generală a dreptului (note de curs)*. Cluj-Napoca: Argonaut, 2008. 81 p.
8. CETERCHI, I., LUBURICI, M. *Teoria generală a statului și dreptului*. București: Editura Universității, 1983. 454 p.
9. CIOBANU, D. *Introducere în studiul dreptului*. București: Hyperion XXI, 1992. 208 p.
10. CIUCĂ, V.M. *Eseuri de Hermeneutică Juridică. Vol. I*. Iași: Polirom, 2002. 260 p.
11. CIUCĂ, V.M. *O introducere în hermeneutica organică a dreptului privat comparat. Vol.I*. Iași: Editura Fundației „Axis”, 2003. 317 p.
12. CIUCĂ, V.M. *Lecții introductive de hermeneutică juridică*. Iași: Editura Fundației „Axis”, 2005. 268 p.
13. Codul civil al Republicii Moldova, nr.1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.82-86, art.661.
14. *Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova. Vol.I / Coordonatori BURUIANĂ, M., EFRIM, O., EȘANU, N.* Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2006. 815 p.
15. *Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova. Vol.II / Coordonatori BURUIANĂ, M., EFRIM, O., EȘANU, N.* Chișinău: ARC, 2006. 1355 p.
16. CRAIOVAN, I. *Tratat de teoria generală a dreptului*. Ed. a II-a. București: Univers Juridic, 2009. 536 p.
17. DJUVARA, M. *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*. București: ALL Beck, 1999. 606 p.
18. DVORACEK, M.V. (în coautorat cu LUPU, Gh.). *Teoria generală a dreptului*. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1996. 391 p.
19. Disponibil: www.ulim.md/2015-francopolyphony
20. Disponibil: <http://www.metajournal.org>
21. EREMIA, M.-C. *Interpretarea juridică*. București: All Beck, 1998. 94 p.
22. HUMĂ, I. *Cunoaștere și interpretare în drept. Accente axeologice*. București: Editura Academiei Române, 2005. 135 p.
23. *Hermenenia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, 2000, nr.1. *Sub semnul interpretării*. Iași: Editura Fundației Academice „Axis”, 2000.
24. *Hermenenia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, 2002, nr.2-3. *Metaforă și interpretare*. Iași: Editura Fundației Academice „Axis”, 2002. 124 p.
25. *Hermenenia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, 2003-2004. nr.4. *Metodă și interpretare*. Iași: Editura Fundației Academice „Axis”, 2004. 142 p.
26. *Hermenenia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, 2005, nr.5. *Foucault și jocurile interpretării*. Iași: Editura Fundației Academice „Axis”, 2005. 121 p.
27. *Hermenenia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, 2006, nr.6. *Interpretarea fenomenului social*. Iași: Editura Fundației Academice „Axis”, 2006. 168 p.
28. *Hermenenia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, 2007, nr.7. *Artă și interpretare*. Iași: Editura Fundației Academice „Axis”, 2007. 130 p.
29. *Hermenenia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, 2009, nr.9. *Semn și interpretare*. Iași: Editura Fundației Academice „Axis”, 2009. 89 p.
30. *Hermenenia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, 2010, nr.10. *Viață și interpretare*. Iași: Editura Fundației Academice „Axis”, 2010. 138 p.
31. *La francopolyphonie. Revue annuelle accredite, 2015, no10. L'interculturalite et hermeneutique a travers la linguistique, la litterature, la traduction et la communication. Vol.I*. Chișinău: ULIM, 2015.
32. *La francopolyphonie. Revue annuelle accredite, 2015, no10. L'interculturalite et hermeneutique a travers la linguistique, la litterature, la traduction et la communication. Vol.II*. Chișinău: ULIM, 2015.
33. LĂZĂROIU, G. *Hermeneutică juridică*. București: Cartea Universitară, 2005.
34. Lista parțială a masonilor din România. Disponibil: <http://www.napocanews.ro>
35. LUPU, Gh., AVORNIC, Gh. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: Lumina, 1997. 378 p.
36. MIHAI, Gh.C., MOTICĂ, R.I. *Fundamentele dreptului – Teoria și filosofia dreptului*. București: ALL, 1997. 247 p.
37. MIHAI, Gh.C. *Fundamentele dreptului. Teoria generală a dreptului. Vol.III*. București: C.H. Beck, 2004. 288 p.
38. MIHAI, Gh. *Fundamentele dreptului: Argumentare și interpretare în drept*. București: Lumina LEX, 2003. 383 p.
39. *Meta.Vol.I. nr.1 / June, 2009. Hermeneutical Truth*. 199 p.

40. Meta. Vol.I. nr.2 / December, 2009. Justice and Conflict of Norms. 427 p.
41. NASCHITZ, A.M., FODOR, I. *Rolul practicii judiciare în formarea și perfecționarea normelor dreptului socialist*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960. 301 p.
42. NEGRU, B., NEGRU, A. *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p.
43. NEGRU, A., ZAHARIA, V. *Teoria generală a dreptului și statului în definiții și scheme: Note de curs*. Chișinău: Bons Offices, 2009. 200 p.
44. POPA, N. *Teoria generală a dreptului. Ed. a V-a*. București: C.H. Beck, 2014. 272 p.
45. POPESCU, A. *Teoria dreptului*. București: Editura Fundației „România de Mâine”, 1999. 199 p.
46. POPESCU, S. *Teoria generală a dreptului*. București: Lumina LEX, 2000. 366 p.
47. VRABIE, G., POPESCU, S. *Teoria generală a dreptului*. Iași: Ștefan Procopiu, 1995. 184 p.
48. *Valerius M. Ciucă în dialog cu Dan Stoica, despre drept, judecători și elegantia juris*.
Disponibil: <http://www.juridice.ro>
49. ФЕДОРОВ, Г. *Актуальные проблемы теории государства и права*. Кишинев: СЕР USM, 2010. 424 с.

Prezentat la 20.11.2015